

OSMANLI DÖNEMİNDE MORA'DA BİR SAHİL ŞEHİRİ: BALYA BADRA/PATRA (1460-1715)

A COASTAL CITY IN THE MOREA DURING THE OTTOMAN PERIOD: BALYA BADRA/PATRAS

Ayşe KAYAPINAR*

Özet

II. Mehmet tarafından fethinden sonra Mora bölgesi, Elvanoğlu Sinan Bey'in idaresinde bir sancağa dönüştürülmüştür. Mora toprakları 17 nâhiyeye bölünmüştür. Bunlar; Balya Badra, Vostiça, Hulumiç, Vumero, Krevukor, Arkadya, Leondar, Korintos, Kalavrita, Minhalu, Bezenik, Kalandriça (Halandriça), Sandomiri (Sandomeri), Grebena (Grevena), Ayo İlia, Gardiçko ve Mıstra'dır. Bu nâhiyelerin büyük bir kısmı nâhiye merkezi olan yerleşim birimiyle aynı adı taşımaktadır. Bu durum Balya Badra nâhiyesi için de geçerlidir. Balya Badra nâhiyesi merkezi Balya Badra şehrinin adını taşımaktadır. Bugün Patra/Patras olarak bilinen şehir, Osmanlı döneminde Balya Badra olarak bilinmekteydi. Bu çalışmanın amacı, 1460-1715 yılları arasında Balya Badra şehrinin nüfusunu ve şehrin tarihsel gelişimini incelemektir. Çalışmanın kaynağını Mora Sancağına dair tutulan Osmanlı tahrir defterleri oluşturmaktadır. Kullanılan kaynakların tanıtımından sonra şehirdeki nüfus artışı, büyüme oranı ve Türkleşme ile İslamlaşma sürecine değinilmektedir. Çalışmada ayrıca Patra'daki mahalle isimlerini, vergi mükelleflerinin sayısını ve dini mensubiyetini gösteren tablolara yer verilmiştir. 1514/1515 yılında burada sadece bir Müslüman mahallesi, 20 Hıristiyan, 8 Yahudi, bir Çingene ve bir de Hıristiyan müselleme cema'ati vardı. 1715 yılına gelindiğinde şehirde 13 Hıristiyan, 4 Müslüman ve bir de Yahudi cemaati bulunmaktaydı. Patra halkının tarımsal üretimi, vergi oranları, Patra sakinlerinin ödedikleri vergiler ve icra ettikleri meslekler üzerinde durulan konular arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Balkanlar, Mora, Balya Badra, Yunanistan

Abstract

After the conquest of the Morea by Mehmed II, this region was transformed into an Ottoman province governed by Elvanoğlu Sinan Bey. Morea was subdivided into 17 districts. These districts were Balya Badra, Vostiça, Hulumiç, Vumero, Krevukor, Arkadya, Leondar, Korintos, Kalavrita, Minhalu, Bezenik, Kalandriça (Halandriça), Sandomiri (Sandomeri), Grebena (Grevena), Ayo İlia, Gardiçko and Mıstra. The great number of these districts has the same name as their center. The

* Prof. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü.

district of Patras was also named by the name of its center that is the town of Patras. Patras was known in the Ottoman period as Balya Badra. The aim of this article is to study the town of Patras, its population and economy between 1460 and 1715 years. This study is based on the Ottoman Archives sources, especially on the Ottoman survey register (*tabiri*) concerning the province of Morea. After the presentation of the sources furnishing rich data about Patras this article examined the population growth, the average of growth, the process of Turkicization, conversion and Islamization in the town. We draw the tables showing the names of the quarters of the town of Patras, the number of tax-payers and their confessions. In 1514/1515 there were one Muslim quarter, 20 Christian and 8 Jewish quarters, a Cipsy and a Christian *müsellem* community in Patras. In 1715 the town has 13 Christian and 4 Muslim quarters and a Jews community. The information about the agricultural production, the total amount of taxes and the jobs practicing by the inhabitants of the town of Patras was also given.

Key words: Ottoman Empire, Balkans, Morea, BalyaBadra, Greece

Giriş

Osmanlı Devletinin Avrupa topraklarında yer alan uç bölgelerindeki sahil kentleri, batıdan gelen saldırılara ilk maruz kalan yerleşim birimleridir. Uçta bulunmaları sebebiyle bu gibi kentler, genelde iki siyasi güç arasında gelgitler yaşamış ve demografik, sosyal ve ekonomik açıdan bu gelgitlerden etkilenmişlerdir. Osmanlı güneybatı ucunda yer alan ve Venedik, Ceneviz gibi devletlerin batıdan gelen saldırılarına açık olan Balya Badra, bu tür gelgitler yaşayan ve demografik, sosyal ve ekonomik açıdan ani değişikliklere maruz kalan bir sahil şehrine güzel bir örnek teşkil etmektedir. İşte bu çalışma¹, Osmanlı döneminde (1460-1715) Osmanlı güneybatı ucunda yer alan bir sahil kenti Balya Badra'nın tarihsel gelişimini yayımlanmamış Osmanlı tahrir defterlerine dayalı olarak incelemeyi hedeflemiştir. Şehrin demografik yapısı, dini ve sosyal kurumları ve buradaki ekonomik hayat ele alınan başlıca konulardır. Ancak Balya Badra'nın Osmanlı dönemindeki durumunu ele almadan evvel şehrin coğrafi konumuna, Osmanlı öncesi dönemdeki tarihçesine ve Osmanlılar tarafından fethine değinmek yerinde olacaktır.

Osmanlıların Balya Badra olarak adlandırdığı bugünkü Patra şehri, Yunanistan'ın Mora Yarımadasının kuzeybatısında Korint Körfezi ile Akdeniz'in birleşme noktasında Patra Körfezinin kıyısında Atina'nın 215 km batısında yer alır. Şehir, Mora Yarımadasının kuzeyini kapsayan Ahaya bölgesinin merkezi konumundadır. Günümüzde Patra, 214.580 kişilik nüfusu ile Yunanistan'ın Atina, Selanik ve Pire'den sonra dördüncü büyük şehridir. Coğrafi konumu sebebiyle

¹ Bu çalışma esnasında Yunanca kaynaklara ulaşmamız konusunda bize yardımcı olan Prof. Dr. Levent Kayapınar'a şükranlarımızı sunarız.

Patra, önemli bir liman, turistik, idari, ulaşım ve üniversite şehri olarak gelişmiştir. Patra bölgesinin tarihi M.Ö. 2000 yılına kadar uzanmaktadır. Bugün Yunanca Patras olarak bilinen şehir, Türkçe olarak Patra şeklinde adlandırılır. Osmanlı dönemindeki adı ise Balya Badra veya Ballı Badra/Ballubatra'dır.² Osmanlılar, Badracık olarak adlandırdıkları İzdin (Lamia) yakınındaki Neo Patras (Yeni Patra) adlı kentten Patra'yı ayırtetmek için Eski Patra manasında Paleo Patras'tan hareketle Balya Badra demişlerdir.³ Osmanlı dönemindeki Patra'yı ele alan bu çalışmada kullanılan Osmanlı tahrir defterlerinde şehrin adının Balya Badra şeklinde geçmesi sebebiyle çalışmada Balya Badra adlandırması tercih edilmiştir.

Balya Badra, kuruluştan itibaren bir kaç defa yer değiştirmek zorunda kalmasına rağmen aynı adla varlığını sürdüren nadir kentlerden birisidir. Antik dönemde şehir, deniz kıyısında yer alırken ortaçağda, denize 800m uzaklıkta Panahekon tepesi üzerinde kurulmuştur. Bu tepe, bugün Patra kalesinin güney ve batı kısmında yer almaktadır.⁴ Ortaçağ döneminde Patra'nın bulunduğu bölge Slav saldırılarına maruz kalmıştır. Bundan dolayı VI-IX.yüzyıllar arasında Patra'nın bir çöküş süreci yaşadığı görülmektedir. VI-IX.yüzyıllar arasındaki bu Slav saldırıları bölgedeki yerli halkın göç etmesine sebep olmuştur. Slav saldırıları şehrin Müslümanlarla ilk temasına da yol açmıştır. Slavlar, kenti karadan kuşattıkları zaman Abbasi donanması kentin yardımına gelmiştir.⁵ 805 yılında bölgede yaşanan Slav saldırılarının akabinde Patra metropolitlik merkezi haline getirilmiştir. Bizans İmparatoru Nikeforos şehri yeniden inşa ettirmiştir.⁶ IV. Haçlı Seferi sonrası 1205 yılında Geoffrey de Villehardouin komutasındaki Franklar, Bizanslıların elinden Balya Badra ve bölgesini alarak Ahaya Prenslığının büyük bir kısmını kapsayan bir baronluk kurmuşlardır. Frank baronluğu 1267 yılına kadar var olmuştur. Bu tarihte baron II.Guillaume Aleman baronluğunu Latin başpiskoposuna satmıştır. Latin başpiskoposu döneminde Patra'da hukuki açıdan bağımsız, dini açıdan ise Papalık'a bağlı bir devlet oluşturulmuştur.⁷ Patra'nın Latin başpiskoposları XIV. yüzyıl

² Osmanlı kroniklerinde Balya Badra'nın adı Ballubatra olarak geçmektedir. Bunun için bk. *Aşıkpaşazâde Tarihi [Osmanlı Tarihi (1285-1502)]*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2013, s. 204; Mevlânâ Mehmed Neşri, *Cihânnümâ [Osmanlı Tarihi (1288-1485)]*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2013, s. 196; *Oruç Beğ Tarihi [Osmanlı Tarihi (1288-1502)]*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2014, s. 64.

³ M. Kiel, "Balyabadra", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 5, İstanbul 1992, s. 42.

⁴ Hélène Saranti-Mendelovici, "A propos de la ville de Patras aux 13e-15e siècles", *Révue des études byzantines*, c. 38 (1980), s. 227 (ss. 219-232).

⁵ Kiel, *a.g.m.*, s. 42.

⁶ P.Charanis, "The Chronicle of Monemvasia and the Question of the Slavonic Settlements in Greece", *Dumbarton Oaks Papers*, c. 5 (1950), s 148(ss. 139-166).

⁷ Saranti-Mendelovici, *a.g.m.*, s. 220.

boyunca Venedik'le iyi geçinmeye çalışmışlardır. 1408-1413 yılları arasında Venedik Patra'yı himayesine almıştır. Ancak 1429 yılında Konstantinos Paleologos şehri ele geçirdiğinde Venedik şehre yardım etmemiştir.⁸ Bu arada XIV.yüzyılın sonundan itibaren başta Patra ve bölgesi olmak üzere Mora Yarımadasında Osmanlılar görülmeye başlamıştır.

Osmanlılar, Mora Yarımadasını aşamalı Osmanlı fetih metotlarına uygun olarak fethetmişlerdir.⁹ Bu aşamalar, bölgeyi tanıma, fethedilecek bölgenin siyasi güçleriyle ittifak oluşturma, yine bu siyasi güçleri vassal konuma getirme ve bölgeyi Osmanlı topraklarına ilhak etme ve timar sisteminin uygulama süreçlerini kapsamaktadır.¹⁰ Mora Yarımadasına Osmanlı akınları 1387 yılından itibaren başlamıştır. 1395 yılında Evrenos Bey komutasındaki Osmanlı birliklerinin Korintos, Akova ve Leondarion'a (bugünkü adı Veligosti) ulaştığı, 1397 yılında da Argos, Moton ve Koron'a kadar gittikleri bilinmektedir.¹¹ 1401 yılına gelindiğinde Venedik, Osmanlılara karşı Eğriboz, Koron, Moton ve Balya Badra'yı gemilerle denetlemeye girişmiştir. Buna rağmen 1401 yılında Osmanlılar, Mora'nın güney ucuna ilerleyerek Venedik'e ait olan yerleri yağmalamışlardır.¹² 1404 yılında Cenevizli Centurione Zaccaria, Kalavrita, Vostica ve Balya Badra'yı alarak Ahaya Prenslüğünü kurmaya teşebbüs ettiyse de Venedik'in engellemeleri ile karşılaşmıştır. Balya Badra'nın idaresi bu tarihten sonra Ceneviz asıllı ticaretle uğraşan Zaccaria ailesi ile Venedik arasında gidip gelmiştir. Zaccaria ailesi, Frank döneminde Ahaya Prenslüğünün de idareciliğini üstlenmiştir. 1415 yılında Venedik, Ahaya Presliğine olan ilgisini azaltarak Balya Badra'yı Zaccaria ailesine iade etmiştir.¹³ 1423 yılında Turahan Bey¹⁴, düzenlediği Mora akını esnasında Korintos, Mistra, Leondarion, Gardiki ve Taviya'ya kadar gitmiştir. 1429 yılında Konstantin Paleologos, Balya Badra'yı ele

⁸ Saranti-Mendelovici, *a.g.m.*, s. 221; Balya Badra bölgesinin Bizanslılar tarafından yeniden fethi 1428-1430 yılları arasında gerçekleşmiştir. Bunun için bk. D. Jacoby, *La féodalité en Grèce médiévale*, Paris-Mouton&Co-La Haye, 1971, s. 179.

⁹ Osmanlıların tatbik ettiği tedrici fetih metotları konusunda bk. Halil İnalçık, "Ottoman Methods of Conquest", *Studia Islamica*, 2 (1954), ss. 103-129; Aynı yazar, "Osmanlı Fetih Yöntemleri", çev. Hamdi Can Tuncer, *Cogito*, sayı 19 (1999), ss. 137-159.

¹⁰ Mora'nın Osmanlılar tarafından fethinin aşamaları için bk. Levent Kayapınar, "Mora'da Türkokratia'nın Kurulması (1387-1461)", *XIV. Türk Tarih Kongresi Ankara, 9-13 Eylül 2002, Kongreye Sunulan Bildiriler*, II. Cilt I. Kısım, Ankara 2006, ss. 3-22.

¹¹ Kayapınar, "Mora'da Türkokratia'nın Kurulması", s. 2.

¹² Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epeçli, c. 1, İstanbul 2005, s. 274.

¹³ Jorga, *a.g.e.*, c. 1, s. 299, 307, 327.

¹⁴ Rumeli akıncı uçbeylerinden Turahan Bey hakkında daha fazla bilgi için bk. L. Kayapınar, "Teselya Bölgesinin Fatih Turahan Bey Ailesi ve XV. – XVI. Yüzyıllardaki Hayat Kurumları" *A.İ.B.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt 2005-1/sayı 10 (2005), s. 183-196.

geçirmiştir.¹⁵ 1446 yılında II. Murad ve Turahan Bey, Mora'ya sefer düzenlemişler ve Vostica (bugünkü adı Egio), Balya Badra ve Klarenza'yı tanıma imkanı bulmuşlardır.¹⁶1452 yılına gelindiğinde Osmanlılar, Tegea (Nikli), İthomi ve Mesinni'ye (Nission) kadar ulaşmışlardır.¹⁷ Fatih Sultan Mehmed, Mora'ya 1458¹⁸ ve 1460 yıllarında fetih seferi düzenlemiştir.¹⁹ Mayıs 1460'dan aynı yılın sonbaharına kadar olan dönemde Fatih Sultan Mehmed, Modon, Koron, Navarin ve Salmenikon haricinde Mora'nın tamamını Osmanlı topraklarına ilhak etmiştir.²⁰ Balya Badra,1466 yılındaVenedikli duka ailesi olan Barbarigolara mensup Jacopo Barbarigo tarafından zaptedildiyse de tekrar Osmanlı topraklarına dahil edildi.²¹ Bundan sonraki aşamada Mora²², bir Osmanlı sancağı haline getirilmiş ve sancakbeyi olarak da Elvanoğlu Sinan Bey atanmıştır²³. Osmanlı hâkimiyetinin kurulmasının ardından Mora Yarımadası toprakları 17 nâhiyeye taksim edilmiştir. Bunlar, Balya Badra (Paleo Patra), Vostiça (Egio), Holomiç (Hlemutsi), Vumero (Gumero), Krevukor, Arkadiya (Kiparissia), Leondar (Leondari), Korintos (Korint), Kalavrita, Minhalu (Mukhli), Bezenik (Bejenik), Kalandriça (Halandriça), Sandomiri (Santomer), Grebena, Ayo İlia, Gardicko ve Mistra (Sparta)'dır.²⁴ Bu nâhiyelerin büyük bir kısmı, nâhiye merkezi olarak tayin edilen yerleşim birimlerinin ismiyle anılmaktadır. Bunlar arasında Vostiça, Hulumiç, Vumero, Krevukor, Leondar, Korintos, Kalavrita, Bezenik, Kalandriça, Sandomiri, Ayo İlya ve

¹⁵ Jorga, *a.g.e.*, c. 1, s. 356.

¹⁶ Mikhael Doukas; *Tarih, Anadolu ve Rumeli, 1326-1462*, çev. Bilge Umar, İstanbul 2008, s. 19-199; Jorga, *a.g.e.*, c. 1, s. 389. Osmanlı kroniklerinden Oruç Beğ Tarihi'nde bu seferi şöyle anlatmaktadır: “*Sultan Murad geliip tabta geçdi. Karar ediiip birkaç gün oturup evvel keş irmişdi. Kışın zemberi vaktinde sefer idiiip Mora vilayetine varup Germe'yi yakup yakup Germe'yi feth ediiip Ballubatra derler bir hisari alup, dahi nice kal'alar alup Mora vilâyetini harâba veriiip ilini memleketini alup feth ediiip, andan geliip girü Edrene'ye geldi...*”, Bk. Oruç Beğ Tarihi, s. 64.

¹⁷ Kayapınar, “Mora'da Türkokratia'nın Kurulması”, s. 2.

¹⁸ Aşıkpaşazade ve Neşri gibi Osmanlı tarihçileri bu seferin sebebini, tarlada çalıştırılan Müslüman esir kadınları kurtarmak olarak göstermektedir. Bk. *Aşıkpaşazâde Tarihi*, s. 204; Mevlânâ Mehmed Neşri, *Cihânnümâ*, s. 196.

¹⁹ Bu seferin ayrıntılı olarak gelişimi hakkında bk. Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epeçeli, c. 2, İstanbul 2011, s. 127-175.

²⁰ Kayapınar, “Mora'da Türkokratia'nın Kurulması”, s. 10; Zinkeisen, *a.g.e.*, c. 2, s. 225.

²¹ Jorga, *a.g.e.*, c. 2, s. 123.

²² Mora'da Osmanlı hakimiyetinin kurulmasından sonra idari taksimatın uygulanması konusunda bk. N. Beldiceanu – IrèneBeldiceanu-Steinherr, “Recherches sur la Morée (1461-1512)”, *Südoest-Forschungen*, XL (1980), ss. 17-74; Levent Kayapınar, *Osmanlı Klasik Dönemi Mora Tarihi*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1999.

²³ Kayapınar, *Mora Tarihi*, s. 237; Kayapınar, “Mora'da Türkokratia'nın Kurulması”, s. 11.

²⁴ Kayapınar, *Mora Tarihi*, s. 242.

Gardicko'yu sayabiliriz. Balya Badra şehri de (bugünkü Patras) Mora Sancağının bir kısmını oluşturan Balya Badra nâhiyesinin merkezidir. Fetihden sonra Balya Badra'ya Osmanlı muhafızları yerleştirilmiş, ayrıca vergi muafiyeti karşılığında muhafızlara yardımcı olmak için bir miktar Türk nüfusu yerleştirilmiştir. Şehrin büyük kiliselerinden biri de câmiye çevrilmiştir. Bu câmi, daha sonra Fethiye Câmi olarak anılmıştır.²⁵

1499-1503 yılları arasında gerçekleşen Osmanlı-Venedik Savaşı sonucunda 1503 yılında İstanbul antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Balya Badra Venedik'e verilmiştir. Ancak daha sonra Osmanlılar tarafından yeniden alınmıştır. 1514 tarihinde de Balya Badra dahil Mora Sancağının yeni bir tahriri yapılmıştır. 1532 yılında Koron, Balya Badrave İnebahtı Körfezi Andrea Doria'nın komutasındaki bir Ceneviz filosunun eline geçtiyse de kısa bir süre tekrar Osmanlılar tarafından alındı.²⁶ 1603 yılında Balya Badra, Malta şövalyelerine ait bir filo tarafından yağmalandı. 1656 yılında Balya Badra Venedik saldırısına maruz kaldı. Zinkeisen, bu saldırı esnasında Venediklilerin şehirde oturan 1000 kadar Türk'ü öldürdükleri veya esir aldıklarını yazar.²⁷ Balya Badra, denizden gelecek saldırılara açık bir konumda olması ve bir nevi uc görevi görmesi sebebiyle Osmanlı-Venedik arasında 1460-1687 yılları arasında sık sık el değiştirmiştir. Ele aldığımız 1460-1715 arası dönemde Balya Badra, Proti Turkokratia olarak adlandırılan I. Osmanlı hakimiyet (1460-1687) ile Venedik hakimiyet (1687-1715) dönemlerini yaşamıştır.²⁸ 1715 yılından 1829 yılına kadar sürecek olan dönem ise Mora tarihi bakımından olduğu gibi Patra tarihi bakımından da Defteri Turkokratia yani II. Osmanlı hakimiyet dönemi olarak adlandırılmaktadır.

I. Kaynakların Tanıtımı

Balya Badra üzerine yapılan bu çalışmanın temel kaynaklarını, İstanbul'da Başbakanlık Osmanlı Arşivinde muhafaza edilen TT 10, TT 80, TT 607, TT 712, TT 1046 numaralı mufassal defterler ile TT 390, TT 367 ve TT 509 numaralı icmal defterleri oluşturmaktadır. Ayrıca yine Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunan TT 884 numaralı Avarız Defterinden de yararlanılmıştır. Bunun dışında Ankara'da Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadime Arşivinde bulunan KK 15 numaralı Mora mufassal defteri de çalışmanın başka bir kaynağını oluşturmuştur.

²⁵ Kiel, *a.g.m.*, s. 42.

²⁶ Jorga, *a.g.e.*, c. 2, s. 317

²⁷ Zinkeisen, *a.g.e.*, s. 522.

²⁸ Balya Badra'daki Venedik hakimiyet dönemi ile ilgili olarak ayrıntılı bir çalışma için bk. Aleksis Malliaris, *I Patra kata ti Venetiki periodo (1687-1715)*, Venedik 2008.

Sayılan bu kaynaklar arasında en erken tarihli olan 1460 tarihli TT 10 numaralı defterdir. Bu defter, Mora'nın Osmanlılar tarafından fethinden sonra tutulmuş ilk defter olması sebebiyle önem taşımaktadır. Şehrin kendisi bu defterde kayıtlı olmayıp sadece bu nâhiyeye bağlı köy ve mezraalar kaydedilmiştir. Bu defterin özelliği, parçalar halinde iki ayrı arşivde muhafaza edilmesidir. Levent Kayapınar, doktora tezinde bir fragmanı İstanbul'da ve diğer fragmanı Sofya'da Bulgaristan Ulusal Kütüphanesi Şark kısmında bulunan bu defterin iki farklı parçasını defterin orijinal kağıtlarında bulunan filigrandan ve defterin içeriğinden hareket ederek birleştirilmiştir. Ancak defterin hâlâ bazı kısımları eksiktir.²⁹ 1514/1515 yılına ait TT 80, TT 390 ve TT 367 numaralı defterler ise aynı tahrir sonucunda hazırlanmış defterlerdir. Bu üç defterin mukayesesi onların birbirini tamamlayıcı bilgiler sunduklarını göstermektedir. 1583 yılına ait TT 607'nin sunduğu veriler, 1613/1614 tarihli olarak gözüken TT 712 ve TT 1046 numaralı defterler tarafından tekrarlanmaktadır. TT 712 ve TT 1046 numaralı defterler, 1613/1614 tarihli olmalarına rağmen, muhtemelen yerinde tahrir yapılmayıp TT 607 numaralı defterdeki veriler istinsah edilerek hazırlanmışlardır. Aslında TT 712 ile TT 1046 numaralı defterler, parçalar halinde olup aynı defterin fragmanlarıdır.

Kullandığımız son iki defter, 1715 tarihli olup Sultan III. Ahmet dönemine aittir. Bunlardan ilki, TT 884 numaralı olup Başbakanlık Osmanlı Arşivinde muhafaza edilen bir avarız defteridir. 1715 tarihli ikinci defter ise, TT 15 numaralı ve Ankara'da Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadime Arşivinde bulunan mufassal defterdir. Her iki defterin özelliği, Mora'da Venedik hakimiyetinden sonra tekrar kurulan ikinci Osmanlı hakimiyeti yani "Defteri Turcokratia" denilen dönemde tutulmuş olmasıdır.

Aşağıdaki Tablo 1, Balya Badra hakkında bilgi veren Osmanlı tahrir defterleri hakkında özet bilgiler sunmaktadır.

²⁹Kayapınar, *Osmanlı Klasik Dönemi Mora Tarihi*, s. 228-234.

Tablo 1. Kullanılan Osmanlı tahrir defterleri listesi

Defterin numarası	Defterin türü	Defterin tarihi (Hicri)	Defterin Tarihi (Miladi)	Defterde Balya Badra'nın geçtiği sayfalar	Açıklama
TT 10	Mufassal	II. Mehmed dönemi	1460-1463	s. 1-2	Eksiktir.
TT 80	Mufassal	920	1514/1515	s. 2-13	Citleme ve sayfaları numaralandırma sorunu vardır.
TT 390	İcmal	920	1514/1515	s. 5	Okunaklıdır. TT 80'nin icmalidir.
TT 367	İcmal	920	1514/1515	s. 118-119	Okunaklıdır. TT 80'nin ikinci bir icmalidir. Daha ayrıntılıdır.
TT 509	İcmal	979	1571/1572	s. 10	Okunaklıdır.
TT 607	Mufassal	991	1583/1584	s. 12-27, 117, 118	Okunaklıdır.
TT 712	Mufassal	1022	1613/1614	s. 67-68	TT 1046 ile aynı deftere ait bir fragman konumundadır. Okunaklıdır. TT 607 ile aynı bilgileri ihtiva etmektedir.
TT 1046	Mufassal	1022	1613/1614	s. 1-21	TT 712 ile aynı deftere ait bir fragmandır. Okunaklıdır. TT 607 ile aynı bilgileri ihtiva etmektedir.
TT 884	Avarız Defteri	1127	1715	s. 120-196	Okunaklı değildir.
KK 15	Mufassal	1127	1715	varaklar 3b-14b	Okunaklıdır.

II. Şehrin Demografik Yapısı

1408 yılına ait Venedik belgeleri Balya Badra'nın tahkim edilmiş bir şehir olduğunu anlatırlar. Şehrin savunması bakımından kale burçlarından, kaleden ve şehir kapılarından söz edilmektedir. Dolayısıyla dışarıdan gelen saldırılara karşı şehri çevreleyen surların olduğu bilinmektedir.³⁰ Surlar içerisinde kalan şehirde Osmanlı döneminden önce yerli Yunanlılar ile Yahudiler yaşamaktaydı.³¹ XII. yüzyıl kaynakları şehirdeki Yahudi nüfusun sayısının toplam 50 hane civarında

³⁰ Saranti-Mendelovici, *a.g.m.*, s. 228.

³¹ *İstanbul'un Fetbinin Bizanslı Son Tanığı Yorgios Sfrancis' in Anıları, Chronicon Minus*, çeviren ve notlandıran Levent Kayapınar, İstanbul: Kitabevi, 2009, s. 108.

göstermektedirler. XIII. Yüzyıla gelindiğinde Balya Badra'ya Latinler de yerleşmiştir. Latinler, Balya Badra'ya 1205 yılından sonra gelmişlerdi.³² XV. yüzyıla gelindiğinde Balya Badra'nın kalabalık bir kent haline geldiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Halkokondilis'in verdiği rakamlar önem taşımaktadır. Halkokondilis, 1446 yılında Osmanlı seferi sırasında Patra'da kaleyi savunmak üzere 4000 kişinin bulunduğundan, bir kısmının ise şehri terk ettiğinden bahsetmektedir.³³

Balya Badra ve bölgesi 1460 yılında Osmanlıların eline geçmesiyle şehrin etnik yapısında değişiklikler olmuştur. Fetihden sonra Balya Badra'ya Osmanlı muhafızları yerleştirildiği gibi az sayıda sivil Türk nüfusu da yerleştirilmiştir. Şehirdeki kiliselerden birinin Fethiye Câmisine dönüştürülmesiyle Balya Badra'nın Türk-Müslüman kentine dönüşme süreci başlamıştır.³⁴ Kritovulos, Fatih Sultan Mehmed'in bir müddet Balya Badra ve civarında kaldığından ve buraları beğendiğinden söz eder ki bu bilgi bölgenin iskan bakımından bir cazibe merkezi oluşturabileceğine işaret etmektedir.³⁵ Balya Badra şehir merkezi, Mora'nın fethinden sonra tutulan ve 1460 tarihli olan ilk mufassal tahrir defterinde geçmemektedir. Ancak defterin tam olmadığı düşünülürse şehrin geçtiği sayfaların eksik olduğu kanaatine varılabilir. Bununla beraber Balya Badra nâhiyesine bağlı 28 köy ve 7 mezraa 1460 tarihli mufassal defterde yer almaktadır. Bu köylerden 11'inde Rum, 16'sında Arnavud ve 1'inde Rum ve Arnavut birlikte yaşamaktaydı. Bu tarihte Balya Badra bölgesinin nüfusu 616 hane, 65 mücerred ve 66 biveden ibarettir. 1460 yılındaki verilere göre Balya Badra nâhiyesinde toplam 3409 kişilik bir nüfus yaşamaktaydı. Balya Badra ve ona bağlı yerleşim birimleri, Balya Badra subaşı olan Timurtaşoğlu Murad Bey tasarrufundaydı.³⁶

Balya Badra ve bölgesindeki nüfusla ilgili bilgiler 1488-1489 tarihli bir cizye defterinde de geçmektedir. Ancak burada bölgeye Müslüman Türk nüfusunun yerleştirilip yerleştirilmediğine dair bilgi vermemektedir. Gayr-i müslimleri kaydeden bu cizye defterindeki verilere göre Balya Badra ve civarındaki bölgede yaşayan nüfus, toplam 1593 haneden yani 7965 kişiden ibaret olduğu anlaşılmaktadır.³⁷ Balya Badra şehir merkezi, *nefs-i Balya Badra* şeklinde ilk defa 1514/1515 tarihinde geçmektedir. Bu tarihte tutulan TT 80, TT 367 ve TT 390 defterleri Balya Badra

³² Saranti-Mendelovici, *a.g.m.*, s. 231-232.

³³ Laonici Chalcocondylae, *Historiarum Demonstrationes*, E. Darko, Budapeşte 1923, c. II, s. 119.

³⁴ Kiel, *a.g.m.*, s. 42.

³⁵ Critobul din Imbros, *Din domnia lui Mahomed al II-lea anii 1451-1467*, ed. V. Grecu, Bükreş 1966, s. 225.

³⁶ Kayapınar, "Mora'da Türkokratia'nın Kurulması", s. 11-13.

³⁷ Ö. L. Barkan, "894 (1488-1489) Yılı Cizyesinin Tahsilatına Ait Muhasebe Bilaçoları", *Belgeler*, 1 (1964), s.104.

şehrini kaydetmektedirler. Balya Badra için *nefs* kavramının yanı sıra *kasaba*³⁸ ve *şehr*³⁹ kavramları da kullanılmaktadır. Dolayısıyla Balya Badra, 1460-1715 yılları arasında tutulan Osmanlı belgelerine göre bir şehir olarak nitelendirilebilir. Özellikle bir çarşının, kalenin, pazarın ve çok sayıda mahallenin bulunması Balya Badra'nın şehir olarak değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır.

Balya Badra, çok dinli bir yapıya sahiptir.⁴⁰ 1514/1515 yılında Balya Badra'da 20 Hristiyan, 8 Yahudi ve 1 Müslüman mahallesi bulunmaktadır. Ayrıca şehirde bir Kıpti cemaati ile bir de Hristiyan müselleme cemaati yaşamaktadır. Bu veriler, şehrin etnik bakımından kozmopolit yapısına yeni unsurları kattığına ve şehirde muafiyetli grupların şekillendiğine de işaret etmektedir. Balya Badra'nın Hristiyan müselleme cemaati, XVI. yüzyılda Osmanlı Devletinde yer alan diğer müselleme gruplar gibi yardımcı kuvvetler arasında yer almaktadır. Bu kuvvetlerin özelliği, hizmetleri karşılığında vergi muafiyetine tabi tutulmalarıdır. *Nefs-i Balya Badra*'da kayıtlı olan müsellemlere şehrin konumunun gerektirdiği bir görev verilmiştir. Bunlar yalı diye adlandırılan sahil ve limanı gözetlemekle görevliydi.⁴¹

1514/1515 yılındaki verilerin Balya Badra ile ilgili ön plana çıkardığı diğer bir nokta da, 96 kişiden ibaret bir Müslüman nüfusun şehirde yer edinmesi hususudur. Şehrin Müslüman sakinlerinin baba adlarının incelenmesi kentte gelişen başka bir sürece daha işaret etmektedir. Balya Badra'daki Müslüman sakinlerinin 51'inin baba adı Abdullah olarak geçmektedir. Baba adı Abdullah olan kişiler, Osmanlı Balkanlarında iktida etmenin bir işareti olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla İslamlaşma sürecinin bu dönemde Balya Badra'da görülen bir hâdise olduğu söylenebilir. İktida edenlerin bir diğer özelliği ise, bunların büyük bir kısmının zanaatle uğraşan kimseler olmasıdır.⁴²

1514/1515 yılında Balya Badra'daki mahalle adlarıyla burada kaydedilen vergi mükelleflerinin sayısı Tablo 2'de verilmiştir.

³⁸ TT 367, s. 119; TT 884, s. 120.

³⁹ TT 367, s. 119.

⁴⁰ *Evlîya Çelebi Seyahatnamesi, Topkapı Sarayı Bağdat 308 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini*, yay. haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı-Robert Dankoff, c. 8, İstanbul, 2003, s. 130-132.

⁴¹ TT 367, s. 118.

⁴² TT 80, s. 2-13; TT 367, s. 118-199.

Tablo 2. 1514/1515 yılında *Neş-i Başa Badra*'da Mahalleler, cemâ'atler ve vergi mükellefleri⁴³

	Mahalle veya cemâ'at adı	Dini mensubiyet	Vergi mükellefleri		
			Hâne	Mücerred	Bive
1	Mahalle-i Müslimânân	Müslüman	76	20	-
2	Mahalle-i Nikola Francay	Hristiyan	60	21	18
3	Mahalle-i Todor Epano	Hristiyan	37	18	4
4	Mahalle-i Yani Nemati ma'a Todor Dragoman	Hristiyan	42	23	8
5	Mahalle-i Yani Kiriakopulo	Hristiyan	13	3	1
6	Mahalle-i Andria İstimad	Hristiyan	30	9	3
7	Mahalle-i Papa Lago	Hristiyan	37	18	7
8	Mahalle-i İstimad Platimisi	Hristiyan	38	13	7
9	Mahalle-i Andria Sona	Hristiyan	27	9	1
10	Mahalle-i Yorgi Rali ma'a Domeniko Piro	Hristiyan	33	8	4
11	Mahalle-i Todora Hralis	Hristiyan	17	6	2
12	Mahalle-i Andria Siryako	Hristiyan	13	6	5
13	Mahalle-i Damiano İpsalani	Hristiyan	14	6	5
14	Mahalle-i Toma Miso	Hristiyan	27	8	12
15	Mahalle-i Manol Madona ma'a Andoni Metaksa	Hristiyan	12	10	4
16	Mahalle-i Nikola Rozisa	Hristiyan	11	7	2
17	Mahalle-i Manoli Musto	Hristiyan	19	7	4
18	Mahalle-i Mihali Nomili	Hristiyan	33	5	4
19	Mahalle-i Yorgi Raholi	Hristiyan	22	2	6
20	Mahalle-i müselleman-ı mensûh	Hristiyan	6	2	-
21	Mahalle-i Mihali Sota	Hristiyan	54	3	-
22	Mahalle-i Ruban veled-i Mordehai	Yahudi	40	5	3
23	Mahalle-i Moiss veled-i Abraham Kapan	Yahudi	40	3	5
24	Mahalle-i Siomo Sarafa	Yahudi	29	1	-
25	Mahalle-i Moiss Kumin	Yahudi	24	3	-
26	Mahalle-i Yahya Koga	Yahudi	35	4	-
27	Mahalle-i İbrahim Mato	Yahudi	28	3	-
28	Mahalle-i Haim Nasim	Yahudi	28	1	3
29	Mahalle-i yahudiyân-ı kadim	Yahudi	28	5	11
30	Cemâ'at-i müselleman-ı yah	Hristiyan	28	-	-
31	Cemâ'at-i Kıptiyân	Hristiyan	25	5	-
	Toplam		926	234	119

⁴³ TT 80, s. 2-13; TT 367, s. 118-199.

1514/1515 yılında Balya Badra şehir merkezinde gayr-i müslim mahallelerinin isimlerine bakıldığında mahallelerin büyük ölçüde mahallede kaydedilen ilk vergi mükellefinin ismini taşıdığı anlaşılmaktadır.⁴⁴ Bu durum Yahudilerin oturduğu Mois veled-i Abraham Kapan ve Haim Nasim mahalleleri için de geçerlidir. *Maballe-i Yabudiyân-ı kadîm* olarak bu tarihte zikredilen mahalle ise 1205'den önce var olan Yahudilerin oturduğu bir yerdir.⁴⁵ Bu mahalle muhtemelen şehrin Yahudi kapısı olarak bilinen kapının yakınındaki mahalledir.⁴⁶ Yunan tarihçi Malliaris, XVII. Yüzyılda bu Yahudi mahallesinin yerinin tespitinin zor olduğunu, ancak şehrin kuzeydoğusunda bulunmuş olabileceğini söylemektedir.⁴⁷

Şehrin toplam nüfusunu tespit etmek gerekirse 1514/1515 yılında Balya Badra'da toplam 926 hane, 234 mücerred ve 119 bive vergi mükellefinin bulunduğu ifade edilmelidir. Bu veriler ışığında şehrin nüfusu 4983 olarak hesaplanmaktadır. Diğer taraftan şehirdeki Hıristiyan nüfusun özel statüye tabi kılınması önemli bir husustur. Balya Badra'nın Hristiyan ahalisi, fetihten sonra Balya Badra kalesine hizmet etmek karşılığında özel bir statüye tabi kılınmıştır. Bu çerçevede Balya Badralı Hristiyanlar, İstanbul başta olmak üzere Balya Badra dışında bulunan yerlere yapılacak olan sürgünlerden, oğulları da yeniçeriliğe alınmaktan muaf ve müsellemler tutulmuşlardır.⁴⁸ Bu özel statüye Balya Badra sakinleri Fatih Sultan Mehmed döneminde kavuşmuşlar ve daha sonraki padişahlar döneminde de tekrar tekrar bu statüleri yenilenmiştir.⁴⁹ Balya Badra'da oturan Hıristiyan müsellemler ise,

⁴⁴ TT 80, s. 1-17. Bu defterdeki sayfa numaralı Osmanlıca metinle uyum içerisinde olmayıp karışık bir halde ciltlenmişlerdir.

⁴⁵ TT 367, s. 118.

⁴⁶ Saranti-Mendelovici, *a.g.m.*, s. 229.

⁴⁷ Malliaris, *a.g.e.*, s. 97-108.

⁴⁸ TT 80, s. 5; TT 367, s. 118; TT 607, s. 12.

⁴⁹ Bu hususla ilgili kayıt, 1514/1515 tarihli tahrir defterde şu şekilde geçmektedir: "*Gebrân-ı nefis-i Balya Badra mezkûrların ellerinde merhûm Sultan Mehmed'den ve Sultan Bayezîd'den ve padişahımız e'azze allâhu ensârebu hazretlerinden abkâm-ı şerifleri vardır ki İstanbul'a süürilmekden ve oğulları yeniçeriliğe alınmaktan ve nefis-i Balya Badra'dan bâric yere süürilmekden mu'af ve müsellemler olalar hiç aber kâinen mîn kâne mâni' ve dâfi' olub müdâbale kılmya ve ta'arruz degürmeye eğer söyle ki Balya Badra kalasının hadmed edilmek ? gibi ve kal'aya mutte'allik meremmât gibi vâki' olursa ihmâl ve müsâbele eylemeyub yerine getireler."* TT 80, s. 5; TT 367, s. 118; TT 607, s. 12; Ayrıca bk. Vasileios D. Siakotos, "A Venetian Version of a Hatt-ı Serif from the Town of Patras", *The Ottoman Empire, the Balkans, the Greek Lands. Toward a Social and Economic History*, Studies in Honor of John C. Alexander, ed. Elias Kolovos, Phokion Kotzageorgis, Sophia Laiou, and Marinos Sariyannis, Istanbul 2007, s. 323-332.

yahyî gözetlemekle yükümlü olup bunun karşılığında haraçtan, ispençeden, ulaktan, cerahordan ve sekbandan muaf ve müsellemlerdi.⁵⁰

Balya Badra'nın yıllar içerisinde mahalle sayısını ve demografik durumu takip edilmesi durumunda bazı yeni gelişmeler gözlemlenmektedir. 1583 yılına gelindiğinde Balya Badra'da 19 Hristiyan ve 9 Yahudi mahallesi bulunmaktaydı. Ayrıca bir de Hristiyan olan bir müsellemler cemâati de şehirde oturanlar arasında görülmekteydi. Ancak XVI. yüzyılın başında şehirde görülen Müslüman cemâati, 1583 yılında Balya Badra sakinleri arasında görülmemektedir. Bu durum, XV. yüzyılda şehre Türk nüfusunun yerleştirilmiş ve XVI. yüzyılın başında İslamlaşma sürecinin burada başlamış olması bilgileri ışığında varsayımlara açık bir hal yaratmaktadır. Müslüman cemâatinin şehirde görülmemesi ile alakalı olarak bazı varsayımlar öne sürülebilir. Öncelikle bu durumu 1583 tarihli TT 607 numaralı mufassal defterin Müslüman cemâatini içeren sayfalarının eksik olmasına bağlamak mümkündür. Fakat bu durum, aynı zamanda biraz uzak ihtimal gibi gözükmektedir. 1515 ila 1583 yılları arasında herhangi bir sebepten dolayı şehirden Müslüman göçünün olduğu ihtimali üzerinde durulabilir. Nitekim bunda 1532 yılında bölgenin Andrea Doria'nın eline geçmesi etkili olmuş ve göçe sebebiyet vermiştir. Ayrıca Balya Badra'nın Osmanlı Devletinin güneybatı ucunda yer alması, onu batıdan gelen saldırılara açık hale getirmiştir. Diğer bir hipotez olarak da Balya Badra'nın Müslüman sakinlerinin 1515 yılından sonraki bir tarihte özel bir statüye kavuşmuş olma ve bundan dolayı ayrı bir defterde kaydedilme ihtimalinin bulunmasıdır. Ancak bu da uzak ihtimallerden biri olarak gözükmektedir. Nihayet, 1571 yılında Osmanlı Devletinin siyasi tarihinde iki önemli olay olduğunu hatırlamak gerekmektedir. Bunlardan ilki, Kıbrıs'ın fethi ve diğeri de İnebahtı Savaşı'dır. Bu iki olayın Balya Badra'nın Müslüman nüfusunu etkilemiş olabileceği kanaati uyanmaktadır. Şu ana kadar anlatılan varsayımlar göz önünde bulundurulduğu zaman Balya Badra'daki Müslüman nüfusun azalmasına yol açan sebepler arasında öne çıkan husus, şehrin batıdan gelen saldırılara açık bir yer olmasıdır. Bu durumda Müslüman nüfus ya sürgüne maruz kalmış ya da göç etmek zorunda olmuştur. Bununla beraber Müslüman nüfusun bölgede tamamen yok olmadığı ve tekrar XVII. ve XVIII. yüzyıl kaynakları Balya Badra'daki Müslüman nüfustan söz ettiği hususu belirtilmelidir. Nitekim II. Viyana kuşatması sonrası elden çıkan Mora'da tekrar Osmanlı egemenliğinin kurulduğu 1715 yılına gelindiğinde Balya Badra'da

⁵⁰ 1514/1515 tarihli defterde *cemâ'at-i müsellemler-i yahyî* ile ilgili kayıt şu şekildedir: “*Nefs-i Balya Badra'nın yahyî ve iskelesin beklerler, ellerinde hükm-i hümayunları vardır. Mazmûnunda münderic olan budur ki mezbur müsellemler madâm ki ol hizmetde kusûr komayub onat vechile yahyî ve iskeleyi görüb gözedüb muhafazât eyleyeler harâcdan ve ispençeden ve ulakdan ve cerahordan ve sekbândan fi'l-cümle mecmâ'-i 'avârız-ı divâniyeden ve tekâlif-i 'örfiyeden mu'af ve müsellemler olalar deyu amma 'öşürlerin sâhib-i 'arza virirler.*”, TT 367, s. 118.

Müslüman nüfus yeniden ortaya çıkmaktadır. Bu tarihten itibaren şehirde 4 Müslüman mahallesinin varlığından söz edilebilir. 1668 yılında Balya Badra'ya gelen Evliya Çelebi, Balya Badra'daki Müslüman varlığından bahsetmekte ve bunların Yunanca konuştuğuna vurgu yapmaktadır. Evliya Çelebi'nin verdiği bu bilgi, XVII. yüzyıldaki Balya Badra'daki Müslüman cemâatinin İslamlaşma sonucu ortaya çıkmış olabileceğine işaret etmektedir.⁵¹

Balya Badra'nın Hıristiyan halkının özel statüsü 1583 yılında da devam etmektedir. Ve daha önce Balya Badra sakinlerinin muafiyetiyle ilgili kayıt az bir farkla tekrar etmektedir.⁵² Ancak 1583 yılında Balya Badra'nın Hıristiyan müselleme cemaatinin muafiyetli statüsü biraz kısıtlanmıştır. Çünkü daha önce ispençeden ve haracdan muaf olan bu cemâat, hizmetlerinin azalması sebebiyle bu vergileri öder duruma gelmiştir. Ayrıca hizmetlerinde kusur olduğu takdirde diğer reaya gibi avârız-ı divâniye ve tekâlif-i örfiyelerini vermeleri gerektiği belirtilmiş, bir anlamda görevlerini yapmadıkları takdirde statülerine son verileceği uyarısı yapılmıştır.⁵³

1583 yılında Balya Badra'da 9 mahallede oturduğu belirtilen Yahudi cemaati için de özel bir kayıt geçmektedir. Söz konusu kayıttan aslında Yahudilerin eski defterde avârız ve tekâlif gibi olağanüstü vergilerden muaf olmadıkları, ancak bunlar bir yolunu bulup kendilerini muaf yazdırdıkları görülmektedir. Durumun tespiti üzerine de 'avârız-ı divâniye ve tekâlif-i örfiye vergilerini vermeleri gerektiği belirtilmiştir.⁵⁴

⁵¹ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, c. 8, s. 132.

⁵² Bu kayıdın içeriği şöyledir: *Gebrân-ı nefis-i Balya Badra, mezkûrların ellerinde âhkâm-ı şerîfe vardır İstanbul'a sürülmekden ve oğulları yeniçeriliğe alınmaktan ve nefis-i Balya Badra'dan bâric yerlere sürülmekden mu'af ve müselleme olalar şöyle ki Balya Badra kal'asının hizmet olunmak gibi ve kal'aya müte'allik meremmât gibi vâki' ola ihmâl etmeyub yerine gertürel deyu defter-i 'atîkde mukayyed ve mestûr olmağın hâlâ defter-i cedûd-i bâkânîye vech-i meşrûb üzere kayd olundu.*", TT 607, s. 12.

⁵³ 1583 yılında Balya Badra kalası müsellemleriyle ilgili kayıt şu şekilde geçmektedir: *"Müselleman-ı kal'a-yı Balya Badra, yalı muhafazasının iderler ve iskelelerin göre gözedeler zîker olunan müsellemler defter-i 'atîkde harâcdan, ispençeden ve' avârız-ı divâniye ve tekâlif-i örfiyeden mu'af ve müsellemler olub lâkin hizmetleri kalıldır deyu ol vilâyetin âyâm haber virmegün bâhyâ harâcların ve ispençelerin bi't-tamâm virdikden sonra müceddeden 'avârız-ı divâniye ve tekâlif-i örfiyeden mu'af ve müselleme olunmak üzere defter-i cedûd-i bâkânîye kayd olundu şöyle ki hizmetlerinde kusurları ola sâ'ir reaya gibi 'avârız-ı divâniye ve tekâlif-i örfiyelerin vireler.*", TT 607, s. 23.

⁵⁴ Balya Badra'daki Yahudi cemâ'atinin olağanüstü vergileri ödemesi gerektiği hususunu vurgulayan kayıt şu şekilde geçmektedir: *"Cemâ'at-ı Yahûdiyân-ı nefis-i Balya Badra zîker olan Yahûdiler muharrir olan Mismârizâdeden mukaddem kâdi Hüsvrev defterinde 'avârızdan ve sâ'ir tekâlifden mu'af değiller iken bilâ emr Mismârizâde defterine bir tarikle bâric-i kalem ile mu'af yazılıb mîrîye küllî gadr olmağın bâhyâ sâ'ir re'âyâ gibi 'avârız-ı divâniye ve tekâlif-i örfiyelerin virmek üzere defter-i cedûde kayd olundular*", TT 607, s. 24.

Balya Badra'daki nüfusun sayısal verileri incelendiğinde XVI. yüzyılın son çeyreğinde bir artışın olduğunu göstermektedir.⁵⁵ 1583 yılında Balya Badra'da kayıtlı olan vergi mükellefi sayısı toplam 1796'dır. Bu tarihte vergi mükelleflerinin hane, mücerred veya bive şeklinde tasnif edilmediği görülmektedir. 1514/1515 yılındaki vergi mükellefi sayısı ile karşılaştırıldığında 1583 yılında Balya Badra'da vergi mükelleflerinin sayısı 537 kişi ile artmıştır. 1514/1515 yılındaki verilerden hareketle bu tarihte verilen toplam vergi mükellefi sayısından Müslüman olanların sayısı çıkarıldığı zaman Hristiyan olanların sayısının 1173 olduğu tespit edilebilmektedir. Bu sayıyı 1583 yılındaki 1796 sayısı ile karşılaştırıldığında Hristiyan vergi mükelleflerinin sayısının %53 oranında arttığı ifade edilebilir. Yine 1796 rakamının 5 katsayısı ile çarpıldığında 1583 yılında Balya Badra'da 8980 kişi yaşadığı hesaplanmaktadır.

1515-1583 yılları arasında Balya Badra'nın nüfusu ile ilgili süreklilik veya değişim bağlamında şehirde çok etnikli yapının devam ettiğini, ayrıca özel statülü grupların varlığını sürdürdüğünü belirtmek gerekir. Nüfusla ilgili değişiklik bağlamında ise, şehirde Müslüman unsurun kaybolduğu sonucuna varılmakta, ancak Balya Badralıların Türkleşme ve İslamlaşma süreçleri konusunda herhangi bir kaniya ulaşmak veri yetersizliğinden mümkün olmamaktadır.

XVI. yüzyılın sonunda nüfusla ilgili süreklilik ve değişim süreçleri dışında şehirdeki mahallelerle ilgili de bir takım tespitler yapmak mümkün gözükmektedir. 1583 tarihli TT 607 numaralı defterde geçen Balya Badra'daki mahallelerin ve cemâatlerin isimleriyle vergi veren mükelleflerin sayısı Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 2 ve 3'de verilen mahalle ve cemâ'at isimlerini kıyaslama durumunda 1514 ve 1583 yılındaki kayıtlardan bazı farklılıklar tespit edilmektedir. 1515 yılında *nefs-i Balya Badra*'daki mahalleler daha çok ilk mahalle sâkinin adıyla anılmaktadır. Ancak 1583 yılındaki listeye bakıldığında daha çok mahallenin etrafında şekillendiği kilisenin adıyla anıldığını söylenebilir. Bunlardan bazıları Osmanlı öncesi dönemden bilinen kilise ve mahallelerdir. Bunlar arasında Ayo Nikola Evlatiro (Ayo Nikola Vlatero), Ayo Anastasiye, Aya Paraskevi, Ayo Nikola Saraki, Ayo Yorgi Epano, Ayo Yorgi Kato, Ayo Todori mahalleleri yer almaktadır. Aslında 1583'de Yukarı ve Aşağı Ayo Yorgi olarak Ayo Yorgi Epano ve Ayo Yorgi Kato adında iki mahallenin adı ve dolayısıyla iki kilisenin adı zikredilmektedir.⁵⁶ Ancak ortaçağda tek Ayo Yorgi kilisesi mevcuttur. Bununla beraber şehir nüfusunun artmasıyla yeni bir mahallenin oluştuğunu ve o da yine Ayo Yorgi adında bir başka kilisenin etrafında şekillendiğini belirtmek gerekir.

⁵⁵ Bk. Tablo 6.

⁵⁶ Saranti-Mendelovici, *a.g.m.*, s. 229-230.

Tablo 3. 1583 yılında *nefs-i Bahya Badra*'da mahalleler, cemâ'atler ve vergi mükellefleri⁵⁷

	Mahalle veya cemâ'at adı	Dinî mensubiyet	Vergi mükellefi sayısı
1	Ayo Nikola Evlatiro	Hıristiyan	86
2	Ayo Dimitri Daskala Gomi	Hıristiyan	26
3	Ayo Yorgi Kato	Hıristiyan	40
4	Ayo Apostol	Hıristiyan	61
5	Ayo Trianda	Hıristiyan	151
6	Ayo Vasil	Hıristiyan	62
7	Aya Konstandino	Hıristiyan	145
8	Ayo Dimitri	Hıristiyan	70
9	Aya Paraskevi	Hıristiyan	74
10	Ayo Dimitri Epono	Hıristiyan	89
11	Ayo Nikola Saraki	Hıristiyan	51
12	Handriyanika	Hıristiyan	64
13	Ayo Anastasiye	Hıristiyan	43
14	Ayo Yorgi Epano	Hıristiyan	47
15	Anastasi	Hıristiyan	16
16	Ayo Andriya	Hıristiyan	67
17	Iktamaho	Hıristiyan	31
18	Ayo Todori	Hıristiyan	35
19	Iglifada	Hıristiyan	54
20	YakoSamuil	Yahudi	45
21	İsrail Podova	Yahudi	24
22	Mois Elisava (Es-Sava)	Yahudi	15
23	Simo Sarafa	Yahudi	23
24	Mois Damati	Yahudi	25
25	Yosif Dagul	Yahudi	20
26	Mois Hamim	Yahudi	20
27	Moisa Dipa	Yahudi	28
28	Ishak Hatim	Yahudi	24
29	Cemâ'at-i müselleman-ı yalı	Hıristiyan	68
	Toplam		1796

⁵⁷ TT 607, s.12-27, 117, 118

Venedik hakimiyetinin ardından tutulan TT 884 numaralı avarız defterine Balya Badra'nın nüfus yapısı ile ilgili farklı bir görüntü çizmektedir. Buna göre Balya Badra, 1715 yılında 4 Müslüman ve 13 Hristiyan mahalleye sahip bir şehirdir. Aynı tarihli KK 15 numaralı mufassal defter de TT 884'deki verilere yakın bilgiler sunmaktadır. KK 15 numaralı defter, 11 Hristiyan, 2 Müslüman ve bir de Yahudi cemâat kaydetmektedir. 1514/1515 ve 1583 yıllarındaki Hristiyan mahalle sayısı ile 1715 yılındaki ile kıyaslandığı zaman Hristiyan mahalle sayısında bir düşüşün olduğu gözlemlenmektedir. Ancak bu duruma yol açan neden, mahallelerin birleşme hadisesi veya Venedik hakimiyet döneminin yaşanmasıdır. Balya Badra, 1687 yılında Venedikliler tarafından ele geçirilmiştir. Şehirdeki câmiler ya kiliseye ya da silah ve barut deposuna dönüştürülmüştür. Balya Badra'daki Venedik hakimiyeti 1715 yılına kadar sürmüş ve şehir halkının kaderinin değişmesine yol açmıştır.⁵⁸

1700 yılında Balya Badra'da 1016 Hristiyan hane bulunmaktadır. Dolayısıyla şehir halkı yaklaşık 5000 kişiden ibarettir⁵⁹. Balya Badra'nın Venedik hakimiyeti boyunca Müslüman nüfus şehirden sürülmüştür. Venedik hakimiyeti şehrin Müslüman halkı için yıkıcı sonuçlara yol açmıştır. Bu açıdan 1715 tarihli mufassal tahrir defterinde geçen şu kayıt oldukça anlamlıdır: "*Nefs-i kal'a-i Balya Badra derûn-ı kal'ada olan Müslümân hâneleri bîn-i istilâda barâb olmağın bâlî üzere tabrîr olundu.*"⁶⁰ Müslümanlara ait evler ve diğer binalar tahrip edilmiştir. 1715 yılında Balya Badra'da toplam vergi mükellefi sayısı 425'e düşmüştür. Dolayısıyla 1715 yılında Balya Badra'da 2125 kişinin yaşadığı ve 1702 verilerine göre %42,50 oranında bir düşüşün olduğu gözlemlenmektedir⁶¹. Aşağıdaki Tablo 4 ve Tablo 5, 1715 yılında Balya Badra'da bulunan mahallelerin isimlerini, cemâat adlarını ve vergi mükellefi sayılarını içermektedir.

⁵⁸ Balya Badra dahil Mora'nın Venediklilerin elinden alınması ve tekrar Osmanlı toprağı haline getirilmesi için düzenlenen seferin detayları konusunda bk. Benjamin Brue, *Journal de la campagne que le Grand Vezir Ali Pacha a faite en 1715 pour la conquête de la Morée*, Paris 1870. Ayrıca seferin sebepleri, gerekli lojistik hazırlıklar ve seyri ile ilgili tafsilatlı bilgi için bk. Mehmet Yaşar Ertaş, *Sultanın Ordusu, Mora Fetih Örneği 1714-1716*, İstanbul 2007.

⁵⁹ Kiel, *a.g.m.*, s. 43.

⁶⁰ KK 15, s. 3b.

⁶¹ Kiel, *a.g.m.*, p. 43; TT 884, s. 120-196.

Tablo 4. TT 884 numaralı deftere göre *nefs-i Balya Badra*'da mahalleler, cemâ'atler ve vergi mükellefleri⁶²

	Mahalle veya cemâ'at adı	Açıklama	Avarız hane sayısı	Emlak (dükkan, fırın, mahzen, asiyâb-ı revgânı zeyt, bahçe)
1	Câmi'-i şerif		48 (harab)	Harab (hamam, fırın), 1 kerbansaray
2	Câmi'-i Fethiye			Dekakin (bakkal, fırın)
3	Câmi'-i Kurşunlu		58	2 dükkân, 6 bahçe ve 1 kilise
4	Câmi'-i Tetra/Tesera	Nâm-ı diğer Kravahira	66	2 bahçe, bir câmi
5	Ayo Dimitri	Nâm-ı diğer Daskala Gomi	-	130 dükkân, 1 fırın
6	Taksiarhi		139	15 dükkân, 2 fırın
7	AyoYorgi	Nâm-ı diğer Kato	67	2 mahzen, 2 asiyâb-ı revgân-ı zeyt, 9 dükkân, 1 fırın, AyoYorgi kilisesi
8	Vilateroz	Nâm-ı diğer AyoYorgi Epano	83	4 bahçe, 1 asiyâb-ı revgân-ı zeyt, 1 mahzen
9	AyoPanaia	Nâm-ı diğer Ayo Nikola	31	2 kilise, 1 bahçe
10	AyoVasil		75	Kenisa-i Ayo Saranda
11	Debbağhane	Nâm-ı diğer Aya Paraskevi	76	24 dükkân, 1 fırın, 1 mahzen, 8 bahçe, 1 asiyâb-ı revgân-ı zeyt
12	Handriyanika/Kandriyanika		18	5 bahçe, 1 asiyâb-ı revgân-ı zeyt
13	Eglikada		11	47 bahçe
14	Ayo Dimitri		30	3 mahzen, 2 asiyâb-ı revgân-ı zeyt, kenisa-i Ayo Dimitri
15	Ayo Trina (AyoTrianda)		29	5 dükkan, 3 asiyâb-ı revgân-ı zeyt, 1 mahzen, 5 bahçe, kenisa-i Aya Trianda
16	Aya Triada		125	11 dükkan, 21 asiyâb-ı revgân-ı zeyt, 2 mahzen, 1 bahçe, kenisa-i Argiri
17	Aya Konstandino		55	3 asiyâb-ı revgân-ı zeyt, 1 dükkan, 1 bahçe, kenisa-i AyoKonstandino
18	Der iskele-i Balya Badra		5	2 mahzen, kenisa-i Ayo Targiri ?, manastır-ı Ayo Adriya

⁶² TT 884, s. 120-196; Tablo 4 ve Tablo 5'de verilen Balya Badra'nın Hıristiyan mahalle isimleri Venedik döneminde de geçmektedir. Bunun için bk. Malliaris, *a.g.e.*, s. 97-108.

Tablo 5. KK 15'e göre 1715 yılında *Nefs-i Balya Badra*'daki mahalleler, cemâ'atler ve vergi mükellefleri⁶³

	Mahalle veya cemâ't adı	Dinî mensûbiyet	Vergi mükellefi sayısı
1	Mahalle-i Câmî'-i Fethiyye	Müslüman	75
2	Mahalle-i Câmî'-i Kurşunlu	Müslüman	harâb
3	Mahalle-i Handriyanika/Kandriyanika	Hristiyan	51
4	Mahalle-i Dimitri	Hristiyan	51
5	Mahalle-i Debbağhane, nâm-ı diğer Aya Paraskevi	Hristiyan	54
6	Mahalle-i AyoYorgi	Hristiyan	59
7	Mahalle-i Taksiarhi	Hristiyan	33
8	Mahalle-i AyoTrianda	Hristiyan	31
9	Mahalle-i Aya Konstandino ma'a mahalle-i Tircada (Aya Literia)	Hristiyan	47
10	Mahalle-i Eglikada (Glikada)	Hristiyan	52
11	Mahalle-i Vilateroz, nâm-ı diğer Ayo Yorgi	Hristiyan	
12	Mahalle-i Panaia, nâm-ı diğer Ayo Nikola	Hristiyan	
13	Mahalle-i Ayo Dimitri	Hristiyan	
14	Cemâ't-i Yahudiyân der mahalle-i Ayo Dimitri	Yahudi	23
	Toplam		425

Bir sonraki tabloda ise, Balya Badra'nın yıllara göre şehir nüfusunun sayısını göstermektedir. Demografik açıdan Balya Badra'nın nüfusunun, 1514/1515 ile 1583 yılları arasında artış gösterdiği ve artış oranının %54,48 olduğu belirtmek gerekir. Ancak Venedik hakimiyeti döneminde tersi bir süreç yaşanarak şehir nüfusunun yaklaşık 2,5 kat azaldığı görülmektedir. Venedik hakimiyeti ayrıca Balya Badra kazasına bağlı köylerin %18'inin boşalmasına neden olduğu da kaynaklardan tespit olunmaktadır.⁶⁴

Tablo 6. Yıllara göre Balya Badra'nın nüfus dağılımı

Yıl	Defter	Kaydedilen toplam vergi mükellefi sayısı	Balya Badra'nın nüfusu
1514/1515	TT 80, TT 367, 390	1269	4983
1583	TT 607	1796	8980
1700	Venedik tahriri ⁶⁵	1016	5080
1715	TT 15	425	2125

⁶³ KK 15, s. 3b-14b.

⁶⁴ KK 15, vk. 3b-56b.

⁶⁵ Bu tahrir, Grimani tahriri olarak bilinmektedir ve 1700 yılında Venedikliler tarafından tutulmuştur. Bu tahrir için bk. Vasilis Panagiotopoulos, *Plithismos ke Ikismi tis Peloponnisu 13os-18os Eonas*, Atina 1985, s. 231-289.

Buradaki tabloda Balya Badra'nın nüfusu ile ilgili veriler kıyaslandığı zaman XVI. yüzyılın başından sonuna kadar olan zaman diliminde nüfusun %54,48 oranında arttığı gözlemlenirken XVIII yüzyılda 15 yıllık bir süre zarfında %41,83 oranında bir azalma görülmektedir. Nüfusla ilgili en yüksek veri en düşük veriye bölündüğü zaman ise Venedik hakimiyetinin Balya Badra nüfusunun 4,22 kat azalmasına yol açtığını ortaya koymaktadır. Bu durumda Venedik hakimiyetinin Balya Badra'nın nüfus artışını engellediği gibi önemli oranda düşüşüne de sebep olduğu sonucuna yol açmaktadır.

III. Balya Badra'da Dini ve Sosyal Yapılar

Balya Badra'nın demografik verileri dışında dini ve sosyal yapılarına dair veriler de önemli tespitler sunmaktadır. Balya Badra'daki mahalle isimleri incelendiği zaman bu isimlerin aslında dini ve sosyal yapıların isimleriyle anıldığı görülmektedir. Örneğin 1715 yılındaki mahalle isimleri üzerinden yapılan değerlendirmeye göre Balya Badra'da bu tarihte 11 kilise ve 1 manastır bulunmaktadır. Ayrıca şehirde bir câmi ve bir kervansarayın da yer aldığı tespit edilmektedir. Bunların dışında mahalle adları şehirde dört câminin daha olduğunu göstermektedir. Bunlar ; *Câmi'-i Şerîf*, *Câmi'-i Fethiye*⁶⁶, *Câmi'-i Kurşunlu* ve *Câmi'-i Tetra/ Tesera*'dır. Tesera'nın Yunanca "dört" anlamına geldiği hatırlanırsa *Câmi-i Tesera* adının dördüncü câmi olarak anlam kazandığı varsayılabilir. Evliya Çelebi'ye göre 1668 yılında Balya Badra'da 5 câmi, 4 mescid, 4 medrese, 5 mektep, 3 tekke ve hamam bulunmaktaydı. Osmanlı tahrir defterleri bütün bu yapıların isimlerini tespit etme imkanı vermemektedir. Bununla beraber bazılarını belirlemek yine de mümkün olmaktadır. Evliya Çelebi, II. Mehmet'in bir kiliseyi câmiye dönüştürdüğünü yazmaktadır. Burada muhtemelen Fethiye Câmi kastedilmektedir. Çünkü 1514/1515 tarihli icmâl defterde şöyle bir kayıt geçmektedir: "*Câmi'-i nefis-i Balya Badra, kadîmden kilisâ imiş merhûm Sultan Mehmed Mora'ya feth idecek câmi' imiş.*"

Bunun dışında Evliya Çelebi, içkalede⁶⁷ yer alan II. Bayezid Câmi, Kethüda Câmi, Şeyh Efendi Câmi, İbrahim Çavuş Câmi ve Debbağhane Câmîni⁶⁸ saymaktadır. Piri Kethüda'nın yaptırdığı Kethüda Câmi, sahip olduğu kurşunlu kubbe sebebiyle Kurşunlu Câmi olarak da bilinmektedir⁶⁹. 1676 yılında Balya Badra'ya uğrayan Spon ve Wheler, Balya Badra'da 5000 kişinin yaşadığını ve altı câminin burada yer aldığından bahsediler.⁷⁰ TT 884 numaralı avarız defteri, Balya

⁶⁶ TT 367, s. 127.

⁶⁷ Bu câmi, 1715 yılında Câmi'-i Şerîf şeklinde geçmektedir. Bunun için bk. TT 884, s. 120.

⁶⁸ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, s. 131.

⁶⁹ TT 884, s. 150.

⁷⁰ Naklen Kiel, *a.g.m.*, s. 42.

Badra'da 1715 yılında bulunan kiliselerin adlarını vermektedir. Bunlar; Ayo Yorgi, Ayo Saranda, Ayo Dimitri, Ayo Trianda, Ayo Argiri, Ayo Konstantino ve Ayo Targiri? kiliseleridir. Ayrıca Ayo Andriya⁷¹ adıyla bilinen bir de manastır 1715 tarihli kayıtlarda geçmektedir⁷². 1668 yılında şehri ziyaret eden Evliya Çelebi, Balya Badra'nın zengin ve müreffeh bir şehir olduğundan bahseder⁷³. Venedik istilası sırasında Balya Badra kalesinin içinde Câmî-i şerîf, 1 hamam, 1 fırın harab olmuştur. Bu durum, 1715 tarihli mufassal tahrir defterine de yansımıştır.⁷⁴

Balya Badra'da dini ve sosyal kurumlar arasında eski Kalamata kadısı Abdi Çelebi zaviyesi vakfı, Çaşnigir Sinan zaviyesi vakfı, Mehmed Çelebi zaviyesi vakfı, Ali Çelebi veled-i Firuz Bursevi vakfı, Ali Paşa vakfı ve Mehmed Çelebi vakfı yer almaktadır. Bu kurumların kaydı 1514/1515 tarihli icmal defterinde geçmektedir. Ayrıca Balya Badra'da bir hamamın ve bir de Ali Paşa'nın yaptırdığı muallimhanenin bulunduğu yine bu defterdeki verilerden öğrenilmektedir.⁷⁵

IV. Balya Badra'da Ekonomik Hayat

Osmanlı tahrir defterleri bir yerleşim biriminin nüfusuna dair bilgiler sunduğu gibi ekonomik hayatıyla ilgili de önemli veriler sunmaktadır. Balya Badra'nın ekonomik hayatıyla ilgili de tahrir defterleri ışığında bazı bilgiler elde etmek mümkündür. Şehrin coğrafik konumu ve tarihsel gelişimi bu verileri anlamlandırmak açısından önem taşımaktadır.

Balya Badra bir sahil kenti olmakla birlikte korunaklı bir limana sahip değildir. Bu durum, şehrin deniz ticaretini kısıtmasına rağmen ortaçağlardan beri burada ticaretin yapılmasına da mani olamamıştır. Balya Badra, 1198 yılından beri Venediklilerin ticaret yaptığı bir pazar haline gelmiştir. 1355 yılında Venedik'le Ahaya Prensiği arasında ticaret yapmak üzere yeni bir anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşma ile Venedik tüccarları Balya Badra ve civarındaki bölgede ürünlerini satmak hakkına sahiptirler. Venedik tüccarlarının Balya Badra'dan daha çok şarap, buğday, yağ, ipek ve pamuk satın aldığı bilinmektedir. En fazla sattıkları ürün ise kumaşlardı.⁷⁶ XIII. yüzyıldan itibaren Patra Körfezinde Venedik dışında Raguzalı

⁷¹ Bu manastır, IX. yüzyılda Slav kuşatması sırasında şehrin kurtuluşunu sağladığı inanılan Hıristiyan havarilerden Aziz Andriya'nın adını taşımaktadır.

⁷² TT 884, p. 157, 163, 165, 167, 171, 173.

⁷³ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, s. 131.

⁷⁴ KK 15, s. 3b.

⁷⁵ TT 367, s. 127.

⁷⁶ Saranti-Mendelovici, *a.g.m.*, s. 226.

tüccarlar da görünmeye başlamıştır. Raguzalılar, bölge halkından buğday, arpa ve darı satın almaktaydılar. Raguzalıların Patra'da en fazla sattığı ürün ise tahtadır.⁷⁷

XVI yüzyıla gelindiğinde Balya Badra'nın padişah hasları arasında yer aldığı görülmektedir. Şehrin, 1514/1515 yılında verdiği vergi miktarı 133.032 akçedir. 1583 yılında Balya Badra'nın ödediği vergi miktarı 204.000 akçeye çıkmaktadır. Vergi türleri, Balya Badra'da üretilen tarım ürünleri hakkında da ipuçları vermektedir. Buna göre şehir halkının *mercimek, bakla, nobud, böğrülce, keten, bostan, meyve, zeytin, pıyaz, nar, üzüm, harnub, pembe* ürettiği görülmektedir. Balya Badra halkının ürettiği hububat türleri arasında ise *gendüm (buğday), cev (arpa), erzen (mısır)* ve *alefi* saymak mümkündür. Ayrıca şehir halkının ipekçilikle uğraştığı anlaşılmaktadır. Balya Badra sakinlerinin icra ettiği meslekler arasında ise *debbâğ, etmekçi, semerci, sarrâc, hayyât, bakkal, pâbuççu, dellâk, dülger, kalıççı, kasâb, dokumacı, hallâc, dragoman, ayakkabıcı ve tuzcu*'ya rastlanmaktadır.

Aşağıdaki Tablo 7, Balya Badra sakinlerinin yıllara göre ödediği vergi miktarını göstermektedir.

Tablo 7. Yıllara göre Balya Badra sakinlerinin ödediği toplam vergi miktarının dağılımı

Yıl	Defter	Toplam vergi miktarı	Açıklama
1514/1515	TT 80, TT 367, 390	133.032 akçe	
1571/1572	TT 509	203.547 akçe	
1583	TT 607	204.000 akçe	
1613/1614	TT 1046, TT 712	204.000 akçe	
1715	TT 15	299.000 kuruş	1687 yılından itibaren Osmanlı Devletinde kullanılan para birimi akçe olmayıp kuruştur. 1 kuruş=120 akçe. ⁷⁸

Mora Sancağının bir nâhiyesi olan Balya Badra'da alınacak vergi türleri ve miktarları Mora Kanunnamesinde belirtilmiştir. 1514/1515 yılına ait Mora Kanunnamesinde de Nefs-i Balya Badra'ya ait hükümler mevcuttur. Burada Balya Badra'da üretilen şireden aynı vergi alınmayıp bir yük (7 desti) şireden 1 akçe *bedel-i öşr* ve yarım akçe *resm-i karış* alındığı ifade edilmektedir. Yine ipek kükülünden alınan öşürden ve ipeğin lidresinin 33 dirhem olduğundan söz edilmektedir. Ayrıca

⁷⁷ Saranti-Mendelovici, *a.g.m.*, s. 227.

⁷⁸ Bu hususta bk. Şevket Pamuk, "Kuruş", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 26, İstanbul 2002, s. 458.

Balya Badra'da zeytinyağının bir lidresinden 900 dirhem alındığı da belirtilmektedir. Davara sahip her avâruz hanesinden *bedel-i cerahorluk* üçer akçe alınmaktadır.⁷⁹ Bunun dışındaki hükümler, özellikle dalyan, adet-i ağnâm, çeltük, simsârlık, bâc-ı bazar ve besâtin, iskele, ihtisâb, galle ile ilgili başlıklar Mora'nın geneli için verilmiş olmakla beraber Balya Badra'yı da ilgilendirmektedir.⁸⁰ Mora Kanunnamesi dışında Balya Badra halkından alınan vergi türleri ve miktarları ile ilgili bilgiler 1583 tarihli defterden alınmaktadır. 1583 yılında padişah hasları arasında yer alan *Nefs-i Balya Badra* sakinlerinin toplam 204.000 akçelik vergi hâsîlâtının ayrıntıları şu şekilde kaydedilmiştir:

“Hâsıl-ı nefis-i Balya Badra

İşpençe 30200
Resm-i giyâh 3200
Gendüm hıml 200 kıymet 8000
Cev hıml 150 kıymet 3000
‘Alef hıml 20 kıymet 200
Bakla hıml 2 kıymet 80
Nohûd hıml 3 kıymet 120
Mercimek hıml 3 kıymet 120
Erzen hıml 80 kıymet 1400
Bakla-i taze nakdiye 200
Harîr lidre 40 kıymet 2400
Reygân-ı zeytûn lidre 2500 kıymet 15000
İstafîdiye beher çuval 200 kıymet 40000
Ketan demet 200 kıymet 800
Penbe lidre 50 kıymet 150
Şira hıml 1500 kıymet 37500
Resm-i karış, ‘an şehr-i hâric 500
Öşr-i marul 400
Öşr-i sir 500
Öşr-i basır? pare 200
Öşr-i meyve ve böğrülce 500
Öşr-i bostânhâ-yı kelem 500
Öşr-i kiras 850
Öşr-i piyâz 1000
Öşr-i bıyar 800
Öşr-i nohûd-ı taze nakdiye 200
Öşr-i Harnub 1000

⁷⁹ Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tablilleri*, c. VI, İstanbul 1993, s. 623-624.

⁸⁰ Akgündüz, a.g.e., s. 620-627.

Öşr-i daryan?	400	
Öşr-i engür-i tazce	300	
Öşr-i dut	200	
Öşr-i enar	300	
Öşr-i ?	1500	
Mengene-i harîr bâb 3	90	
Mengene-i harir bâb 2	30	
Asiyâb-ı revgân-ı zeytân bâb 28	420	
Asiyâb bâb 9 resm	540	
Asiyâb bâb 4 resm	120	
Asiyâb bâb 1 resm	45	
Mukâta'a-i işembâne-i Balya Barda	3500	
Mukâta'a-i serbâne ve bozahâne	2000	
Mahsûl-i Ömer emlak-ı mezbur	900	
Kesim-i bağçe-i hassa, der yed-i veledân-ı İsak, el-Yahudi	200	
Kesim-i emlak-ı Ali Çelebi	270	
Kesim-i bağçe-i Hamza Ağa	250	
Kesim-i Manastır-ı Pentada nâm-ı diğer Perdopulo	275	
Kesim-i bağçe-i Bayram Ağa	130	
Kesim-i diğer bağçe-i Bayram Ağa	125	
Maktu'-i bağçe-i Derviş Mehmed bin İvaz ma'a eşcâr ve bostân	55	
Kesim-i bağçe-i Cihan Bali	83	
Resm-i firun-ı kiremid bab1	30	
Mukâta'a-i zemîn-i Bali Çelebi der mahalle-i firunân ma'a eşcârluk	150	
Mukâta'a-i'arâzî-i sazlık ve gâyribu der nezd-i Sofyane, daliyân, der 'uhde-i Liütfi bin Hüseyin, bedel-i öşr ve otlak ma'a resm-i dönüm-i bağ, ber mûceb-i defter-i 'atîk	320	
Mukâta'a-i zemîn, bostân-ı bâssa, der meydân der yed-i Ali Çavuş	350	
Çiftlik-i Sultani bint-i Agad hâsıl	200	
Mukâta'a-i bostân-ı sarrac Hüseyin bin Hasan ma'a zeytunluk ve tarla	600	
Resm-i tapu-i zemîn	3900	
Resm-i koruculuk	2400	
Niyâbet ve resm-i 'arûs ve bâc-ı bâzâr ve resm-i küvvâre	40900	
Mukâta'a-i ihtisâb ve resm-i kantar ve ihzâriye-i nefsi Balya Badra	35000	
Yekûn	204000	⁸¹

Yukarıdaki kayıt incelendiği zaman Balya Badra sakinlerinden alınan vergiler arasında 40.000 akçeyle en büyük miktarı kuru üzüm anlamında olan “istafidiyeden” alınan vergi tutmaktadır. Miktar bakımından ikinci büyük vergi miktarını yine

⁸¹ TT 607, s. 27.

üzümden elde edilen şıradan alınan 37.500 akçelik sıra vergisi oluşturmaktadır. Bu iki vergiyi zeytinyağından alınan 15.000 akçe olan *revgân-ı zeyt* vergisi takip etmektedir. Bunları, 40.900 akçe ile Balya Badra'nın “*niyâbet ve resm-i 'arûs ve bâc-ı bazar ve resm-i küvvâre*” gibi vergileri ile 35.000 akçelik “*mukâta'a-i ihtisâb ve resm-i kantar ve ihzâriye*” gelirleri takip etmektedir. Ayrıca buğday (*gendüm*), arpa (*cev*) ve mısır (*erzen*) gibi tarımsal ürünlerin de Balya Badra ekonomisinde önemli yer tuttuğu anlaşılmaktadır. Balya Badra'da üretilen diğer ürünler arasında ise ipek (*barir*), taze üzüm (*engür-i tazê*), sarımsak (*sir*), pıyaz, hıyar, kiraz, harnup, nar, dut, mercimek, kuru ve taze bakla, kuru ve taze nohud, pamuk (*penbe*) zikredilebilir.

Sahil kenti Balya Badra, Osmanlı öncesi dönemde olduğu gibi Osmanlı döneminde de bir ticaret merkezidir. XVI. yüzyılda Balya Badra ticaret merkezi olarak daha da önem kazanmıştır. Bu yüzyılda Raguzalı gemiler gelip buradan düzenli bir şekilde buğday almaktaydılar.⁸² XVII. yüzyılın başlarında Balya Badra'ya Fransa ve İtalya'dan gemiler gelmekteydi. Bu gemilere Balya Badra'dan ipek, yün, deri, sahtıyan, ravendiye, kuş üzümü, balmumu ve şarap yüklenmekteydi.⁸³ 1589 yılında Balya Badra'da kurulan İngiliz konsolosluğunun çok önemli bir fonksiyonu olacaktır. Başka bölgelerden sağlayamadığı ürünleri Balya Badra'dan temin etmeye çalışacaktır ki bu da kentin ticaret bakımından önemini arttıracaktır. Venedik'e ait Zenta adasına ulaşımın kısıtlanması nedeniyle XVI. yüzyılın sonunda İngilizler, kuş üzümünü kurdukarı konsolosluk sayesinde Balya Badra'dan sağlama yoluna gitmişlerdir. 1602 yılında Balya Badra, İngiliz ticaretinin Yunanistan topraklarındaki başlıca antreposu haline gelmiştir.⁸⁴ 1715 tarihli mfassal defterde kaydedilen çok sayıdaki dükkân ve mahzen, kentin ticari önemini teyit etmektedir.⁸⁵

Sonuç

Balya Badra, Mora Yarımadasının bir parçası olarak 1460-1687 yılları arasında *Proti Turcokratia* olarak bilinen I. Osmanlı hâkimiyetini ve 1715-1829 yılları arasında da *Defteri Turcokratia* olarak adlandırılan II. Osmanlı hâkimiyetini döneminde önemli bir liman kenti olarak gelişmiştir. 1687-1715 yılları arasında yaşanan Venedik hâkimiyeti ise şehrin demografik gelişimini olumsuz etkilemiş ve şehrin nüfusunun azalmasına yol açmıştır. I. Osmanlı hakimiyeti döneminde Balya Badra, nüfus bakımından istikrarlı bir gelişime gösterirken Venedik hakimiyeti döneminde nüfusunun 3/4'ünü yitirmiştir. Özellikle şehirdeki Müslüman nüfus, Venedik'in sık sık yaptığı taarruzlardan etkilenmiştir. Esarete maruz kalmış, sürülmüş veya öldürülmüştür. Balya Badra'nın konumu şehir halkının bir kısmı yalı ve iskelenin

⁸² H. İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, ed. H. İnalçık-Donald Quartaert, çev. Halil Berktaş, c. 1, İstanbul 2000, s. 320.

⁸³ Zinkeisen, *a.g.e.*, c. 4, s. 207.

⁸⁴ İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, c. 1, s. 430, 440.

⁸⁵ TT 884, s. 120-196.

muhafazasında yer almaları sağlanmış ve bundan dolayı özellikle Hristiyan sakinleri özel statüye tabi kılınmışlardır. Balya Badra çok etnikli, çok dinli ve çok dilli nüfusa sahip bir kenttir. Ortaçağdan XIX. yüzyıla kadar Patra ve civarının buğday üreten ve ihraç eden bir bölge olduğunu Osmanlı belgeleri de teyit etmiştir. Pamuk, ipek, şarap da yine bu geleneksel ürünler arasında yer almaktadır. Osmanlı belgeleri, Balya Badra'nın önemli miktarda kuru üzüm, şıra ve zeytin yağ üreticisi olduğunu ortaya koymuştur.

Kaynaklar

I- Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

TT 10, 367, 390, 607, 509, 712, 80, 884, 1046

Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadime Arşivi

KK 15

II- Yayınlanmış Kaynaklar ve Tetkik Eserler

Akgündüz, Ahmed, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tablilleri*, c. VI, İstanbul 1993.

Âşıkpaşazâde Tarihi [Osmanlı Tarihi (1285-1502)], haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2013, s. 204

Barkan, Ö. L., “894 (1488-1489) Yılı Cizyesinin Tahsilatına Ait Muhasebe Bilaçoları”, *Belgeler*, 1 (1964), ss. 1-117.

Beldiceanu, N. – Irène Beldiceanu-Steinherr, “Recherches sur la Morée (1461-1512)”, *Südoest-Forschungen*, XL (1980), ss. 17-74.

Brue, Benjamin, *Journal de la campagne que le Grand Vezir Ali Pacha a faite en 1715 pour la conquête de la Morée*, Paris 1870.

Charanis, P., “The Chronicle of Monemvasia and the Question of the Slavonic Settlements in Greece”, *Dumbarton Oaks Papers*, vol. 5 (1950), ss. 139-166.

Critobol din Imbros, *Din domnia lui Mahomed al II-lea anii 1451-1467*, ed. V. Grecu, Bükreş 1966.

Ertaş, Mehmet Yaşar, *Sultanın Ordusu, Mora Fethi Örneği 1714-1716*, İstanbul 2007.

Evlîya Çelebi Seyahatnamesi, Topkapı Sarayı Bağdat 308 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini, yay. haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı-Robert Dankoff, c. 8, İstanbul, 2003, s. 130-132.

İnalçık, Halil, “Ottoman Methods of Conquest”, *Studia Islamica*, 2 (1954), ss. 103-129.

_____, “Osmanlı Fethi Yöntemleri”, çev. Hamdi Can Tuncer, *Cogito*, sayı 19 (1999), ss. 137-159.

_____, *Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, ed. H. İnalçık-Donald Quartaert, çev. Halil Berktaş, İstanbul 2000.

İstanbul'un Fetihinin Bizanslı Son Tanığı Yorgios Sfrancis' in Anları, Chronicon Minus, çeviren ve notlandıran Levent Kayapınar, İstanbul: Kitabevi, 2009.

Jacoby, D., *La féodalité en Grèce médiévale*, Paris-Mouton&Co-La Haye, 1971, s. 179.

- Jorga, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epeçeli, c. 1-2, İstanbul 2005.
- Kayapınar, Levent, *Osmanlı Klasik Dönemi Mora Tarihi*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi), Ankara, 1999.
- _____, “Mora’da Türkokratia’nın Kurulması (1387-1461)”, XIV. *Türk Tarih Kongresi Ankara, 9-13 Eylül 2002, Kongreye Sunulan Bildiriler*, II. Cilt I. Kısım, Ankara 2006, ss. 3-22.
- _____, “Teselya Bölgesinin Fatih Turahan Bey Ailesi ve XV. – XVI. Yüzyıllardaki Hayır Kurumları” A.İ.B.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, cilt 2005-1/sayı 10 (2005), s. 183-196.
- Kiel, M. “Balyabadra”, *Diyanet vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 5, İstanbul 92,ss. 42-43.
- Laonici Chalcocondylae, *Historiarum Demonstrationes*, E. Darko, Budapeşte 1923, c. II.
- Malliaris, Aleksis, *I Patra kata ti Venetiki periodo (1687-1715)*, Venedik 2008.
- Mevlânâ Mehmed Neşri, *Cihânnümâ [Osmanlı Tarihi (1288-1485)]*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2013.
- Mikhael Doukas; *Tarih, Anadolu ve Rumeli, 1326-1462*, çev. Bilge Umar, İstanbul 2008.
- Oruç Beğ Tarihi [Osmanlı Tarihi (1288-1502)]*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2014.
- Pamuk, Şevket, “Kuruş”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 26, İstanbul 2002, ss. 458-459.
- Panagiotopoulos, Vasilis, *Plithismos ke Ikisimi tis Peloponnisu 13os-18os Eonas*, Atina 1985.
- Saranti-Mendelovici, Hélène “A propos de la ville de Patras aux 13e-15e siècles”, *Révue des études byzantines*, c. 38 (1980), s. 227 (ss. 219-232).
- Siakotos, Vasileios D., “A Venetian Version of a Hatt-ı Serif for the Town of Patras”, *The Ottoman Empire, the Balkans, the Greek Lands. Toward a Social and Economic History*, Studies in Honor of John C. Alexander, ed. Elias Kolovos, Phokion Kotzageorgis, Sophia Laiou, and Marinos Sariyannis, İstanbul 2007, ss. 323-332.
- Wagstaff, Malcolm-Elena Frangakis-Syrett, “The Port of Patras in the Second Ottoman Period, Economy, demography and settlements c. 1700-1830”, *Revue du Monde Musulman et de la Méditerranée, Les Balkans à l'époque ottomane*, 66 (1992/4), ss. 79-94.
- Zinkeisen, Johann Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epeçeli, c. 2, 4, İstanbul 2011.